

γλωσσολογικές κ.ά. σχετικές έρευνες και μελέτες του ευρύτερου Μακεδονικού χώρου – προστέθηκε τώρα και η πολύτιμη «*Ιστορία του Μελενίκου*», με την όποια, μαζί και με την έντυπωσιακή «*Ιστορία του Μοναστηρίου*» (βλ. «*Σερραϊκά Χρονικά*», τ. 15, 2004, σελ. 283, 286-287), δίνεται για πρώτη φορά στην έλληνική και ξένη ιστορική βιβλιογραφία μιá διευρυμένη πλήρης εικόνα της μακραίωνης ελληνικότητας της Βόρειας Μακεδονίας. Εικόνα που δίνει κι ó Κωστής Παλαμάς με τούς στίχους του:

*Στά Μελένικα και στά Μοναστήρια  
του ξυπνητή αρχίζει τό τουφέκι...  
Χώματα Έλληνικά! Σ' έσας θαμμένα  
των πατέρων τά κόκκαλα χιλιάδες...*

Η «*Ιστορία του Μελενίκου*» είναι επίσης μιá ακόμα ποιοτικά άρτια και καλαίσθητη προσφορά του Έκδοτικού Οίκου των Άδελφών Κυριακίδη, στή διεύθυνση του όποιου συμμετέχει πλέον και η κόρη του Τάσου Κυριακίδη, η Δέσποινα Κυριακίδη. Καί με τό έργο αυτό, τόσο ó καταξιωμένος συγγραφέας Άντώνης Κολτσιδάς όσο και οί εκδότες Δημήτρης και Τάσος Κυριακίδη προσφεραν και páλι πολύ μεγάλη ύπηρεσία στην πατρίδα μας.

ΘΩΜΑΣ Π. ΠΙΕΝΝΑΣ

*Σιδηρούλα Ζιώγου - Καραστεργίου, Έλληνικά βιβλία και μεταφράσεις "θύραθεν παιδείας" στή Βιβλιοθήκη της Μονής Ρίλας - Πνευματικές σχέσεις Έλλήνων και Βουλγάρων κατά τό 18ο και 19ο αϊ. Θεσσαλονίκη 2006. Έκδοτικός Οίκος Άδελφών Κυριακίδη, σχήμα 8ο, σελ. 470.*

Τό *Ιστορικό Άρχείο Νεοελληνικής Έκπαίδευσης (ΙΑΝΕ)*, που λειτουργεί στόν Τομέα Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής του Άριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με έπιστημονικά υπεύθυνους τόν καθηγητή Ν. Π. Τερζή και τήν καθηγήτρια Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου, στοχεύει στήν κάλυψη του κενού της νεοελληνικής έπιστήμης σχετικά με τήν έρευνα της *Ιστορίας της Νεοελληνικής Έκπαίδευσης*. Γι' αυτό στράφηκε, κατ' αρχάς, στήν άνεύρεση, συλλογή και ταξινόμηση κάθε είδους, αλλά κυρίως λανθάνοντος πρωτογενούς ύλικού άπ' όλο, τόν έξω του σύγχρονου έλληνικού κράτους, Βαλκανικό χώρο, που κατά κοινή παραδοχή αποτέλεσε κατά τήν τουρκοκρατία περιοχή έλληνικής παιδείας, και στή συνέχεια στήν έπεξεργασία και άξιοποίηση του συλλεχθέντος ύλικού άπό έρευνητές και μεταπτυχιακούς φοιτητές του Τομέα Παιδαγωγικής, που εργάζονται έπιστημονικά στό χώρο αυτό.

Στήν πολύ ἐνημερωτική Εἰσαγωγή τοῦ συγγράμματος πού παρουσιάζουμε, χαρακτηριστικά ἀναφέρεται καί ὅτι:

«Στή μακρόχρονη περίοδο τῆς Ὄθωμανικῆς κυριαρχίας οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἀνέπτυξαν σχέσεις πνευματικές καί οἰκονομικές καί ἄσκησαν ἀλληλεπιδράσεις πού σφράγισαν τόν πολιτισμό τους. Παρά τή διαφορετική καταγωγή, τήν ξεχωριστή φυσιογνωμία καί τήν ιδιαίτερη πνευματική ἔκφραση κάθε λαοῦ, ὑπάρχει μία κοινότητα Βαλκανικῆς πού εἶναι φανερή στόν τρόπο ζωῆς, τή νοοτροπία καί σέ ποικίλες μορφές ὕλικου καί πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Τό κοινό αὐτό διαβαλκανικό πνεῦμα, πού ἐνισχύθηκε ἀπό τήν κοινή ἀντίσταση στόν κατακτητή, θεμελιώθηκε πάνω σέ ἓνα κοινό πνευματικό ὑπόβαθρο, τή χριστιανική πίστη καί τόν ἑλληνικό πολιτισμό. Σύμφωνα μέ τή σχετική βιβλιογραφία, ἡ ἑλληνική παιδεία προσέλκυε τό μεγαλύτερο τμήμα τοῦ πληθυσμοῦ τῶν βαλκανικῶν χωρῶν τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας πού εἶχε τή δυνατότητα καί τά μέσα νά σπουδάσει».

Ἡ ἐξάπλωση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στόν βαλκανικό τουρκοκρατούμενο χῶρο συνέπεσε μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς τυπογραφίας γενικά καί τῆς ἑλληνικῆς εἰδικότερα, πού ἀνθίσε κυρίως στήν Ἰταλία.

Στίς βιβλιοθήκες καί τά ἱστορικά ἀρχεῖα τῶν βαλκανικῶν χωρῶν διαπιστώνεται, κατά τήν τουρκοκρατία, τόσο ἡ ἀναβίωση τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας ὅσο καί ἡ διαμόρφωση τοῦ ἰδεολογικοῦ ρεύματος, γνωστοῦ ὡς Νεοελληνικός Διαφωτισμός, σάν συνέπεια τῆς ἀναπτυσσόμενης ἀκμῆς τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων, ιδιαίτερα μετά τή συνθήκη τοῦ Πασάροβιτς (1718).

Ὅμως «τά εὐρωπαϊκά ἰδεώδη τοῦ Διαφωτισμοῦ δέν ἐπηρεάσαν μόνο τόν ἑλληνικό πνευματικό κόσμο, ἀλλά ἀποτέλεσαν σημεῖα ἀλληλεπίδρασης μεταξύ τῶν λογίων καί τῶν πνευματικῶν κινήματων καί τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν χωρῶν». Ἔτσι «στά τέλη τοῦ 18ου μέ ἀρχές 19ου αἰ. ἡ ἑλληνική γλῶσσα ἦταν γλῶσσα τοῦ ἐμπορίου καί ἀκόμη δίπλα στήν ἐπίσημη τουρκική παρέμεινε ἡ διεθνῆς γλῶσσα καί τό κύριο χαρακτηριστικό τῆς παιδείας. Τήν ἐποχή αὐτή λειτουργοῦν (στή Βουλγαρία) ἑλληνοβουλγαρικά σχολεῖα μέ Ἑλληνες δασκάλους» καί σέ πολλά ἀπό αὐτά δίδασκαν Ἀγιορεῖτες μοναχοί.

Ἦδη, μέ τά νέα δεδομένα, ὅπως διαμορφώνονται πλέον στόν εὐρύτερο βαλκανικό χῶρο, ἀναδείχθηκε ἡ ἀνάγκη ἀνταλλαγῆς ἀπόψεων, συνεργασιῶν καί κοινῶν ἐρευνητικῶν προγραμμάτων, ὥστε, ἐκτός ἄλλων, ἡ μελέτη τοῦ παρελθόντος νά διευκολύνει τήν ἀλληλοκατανόηση καί νά ἐνισχύσει δεσμούς πού θεμελιώθηκαν αἰῶνες πρὶν μέ τή διαβαλκανική συνεργασία στήν παιδεία καί τήν ἐκπαίδευση.



Τό ΙΑΝΕ, μέσα στά πλαίσια τῶν παραπάνω στόχων του, ανέπτυξε μία ἑλληνοβουλγαρική ἐπιστημονική συνεργασία, ἡ ὁποία ὀδήγησε στήν κοινή ἀπόφαση συμμετοχῆς στήν προσπάθεια ἐντοπισμοῦ καί καταγραφῆς τῶν βιβλιογραφικῶν θησαυρῶν πού διασώζονται στή μεγάλη σημασίας βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ρίλας, κυρίως ὅμως τῶν ἑλληνικῶν βιβλίων καί τῶν μεταφράσεων, ἡ κυκλοφορία τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητο ἀποδεικτικό στοιχεῖο τῶν πνευματικῶν καί πολιτιστικῶν σχέσεων Ἑλλήνων καί Βουλγάρων κατά τόν 18ο καί τό πρῶτο μισό τοῦ 19ου αἰώνα.

Ἡ Μονή βρίσκεται σέ ὑψόμετρο 1.100μ. στό νότιο μέρος τῆς ὄροσειρᾶς Ρίλα, τῆς ὑψηλότερης τῆς Βουλγαρίας, καί σέ εὐθεῖα γραμμῆ, σέ ἴση ἀπόσταση μεταξύ Μελενίκου καί Σόφιας. Ἡ Μονή ἰδρύθηκε ἀπό τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν ἀναχωρητή, ὁ ὁποῖος ἀσκήτευσε ἐκεῖ, ὅπου καί ἀπεβίωσε τό 946, καί τιμᾶται ὡς ἐθνικός Ἅγιος. Στό διάβα τῶν αἰώνων, ἡ Μονή ἔτυχε τῆς προστασίας Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, Βουλγάρων τσάρων καί Τούρκων σουλτάνων. Τό πρῶτο συναξάρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ρίλας γράφτηκε στήν ἑλληνική γλῶσσα στά χρόνια τοῦ αὐτοκράτορα Μανουήλ Κομνηνοῦ. Λόγω τῶν θαυμάτων τοῦ λειψάνου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἡ Μονή θεωρεῖται ὡς ἡ μεγαλύτερη καί μεγαλοπρεπέστερη, ἀπό ἀρχιτεκτονικῆς καί διακοσμητικῆς ἀπόψεως, μονή τῆς Βουλγαρίας καί κατέχει σημαντική θέση ἀνάμεσα στίς περισσότερες ἀπό 100 μονές, οἱ ὁποῖες ὑπάρχουν στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας.

Ἡ ἐρευνητική ομάδα τοῦ ΙΑΝΕ ἐργάστηκε ἐνταντικά καί ἐπίπονα γιά τό συγκεκριμένο ἔργο ἐπί τρία περίπου χρόνια. Μετά τήν ἐπιτόπια ἔρευνα καί τήν ἠλεκτρονική καταγραφή τῶν ἐξωφύλλων ὄλων τῶν ἑλληνικῶν βιβλίων τῆς βιβλιοθήκης, μέ δύσκολες συνθήκες διαμονῆς στή Μονή, ἔγινε ἡ ἐπιλογή τῶν βιβλίων πού θά συμπεριλαμβάνονταν στήν ἀρχική, τήν παρουσιαζόμενη ἐδῶ ἔκδοση. Ἀφαιρέθηκαν τά Θεολογικά, Λειτουργικά καί Ἐκκλησιαστικά βιβλία (521), πού ὑπάγονται στήν ἐκκλησιαστική παιδεία καί θά ἀποτελέσουν ἀντικείμενο μελλοντικῆς ἐπεξεργασίας καί ἔκδοσης (Πρόλογος, σελ. 9), καί καταγράφηκαν τά ὑπόλοιπα (610), πού ἀναφέρονται στή Φιλοσοφία, Φιλολογία, Ἱστορία, Γεωγραφία, Μαθηματικά, Φυσικές Ἐπιστήμες, Παιδαγωγική, Ψυχολογία κ.ἄ. καί ὑπάγονται στήν κλασική, τήν «θύραθεν παιδεία». Ἀξίζει νά ἀναφερθεῖ ὅτι στά παραπάνω βιβλία περιλαμβάνονται καί ἑπτά τοῦ γνωστοῦ Μελενίκου λόγιου καί διδασκάλου Δημητρίου Καλαμβακίδη.

Ἐνα πρῶτο ἀποτέλεσμα τῆς πολύ ἐνδιαφέρουσας αὐτῆς ἐργασίας περιέχεται στίς 470 σελίδες τῆς παρουσιαζόμενης ἐδῶ ἔκδοσης. Στήν ἀρχή ὁ Πρόλογος (σελ. 7-11) τῆς κ. Σιδηρούλας Ζιώγου-Καραστεργίου, πού

ήγήθηκε της έρευνητικής ομάδας και επιμελήθηκε της έκδοσης, μᾶς ένημερώνει έπαρκῶς για τήν ὄλη άνέλιξη και τά στάδια της έλληνοβουλγαρικής συνεργασίας, τόσο στό επίπεδο τῶν συνεδριῶν και τῶν λοιπῶν έπιστημονικῶν έπαφῶν, ὅσο και στό ἔργο της έρευνητικής ομάδας και τῶν συνεργατῶν της ηλεκτρονικής καταγραφής, δίνοντας και τήν ενεργή εικόνα τοῦ άντικειμένου της έρευνας στή Μονή της Ρίλας. Τά προλεγόμενα κλείνουν οἱ Βραχυγραφίες και οἱ Βιβλιογραφικοί Κατάλογοι (σελ. 13-21).

Ἐκολουθεῖ τό κυρίως ἔργο μέ τά τέσσερα μέρη του, πού εἶναι:

I. Ἡ ένημερωτική πολυθεματική, τεκμηριωμένη μέ σημαντικότητα βιβλιογραφία, «Εἰσαγωγή» (σελ. 23-94), μέ ειδικότερα κεφάλαια:

A. Ἡ εξέλιξη της έλληνικής παιδείας και εκπαίδευσης κατά τήν περίοδο της Ὀθωμανικής κυριαρχίας: Ἐκκλησία - Πνευματικοί κύκλοι - Ἐκδόσεις.

\* Τό Ἑλληνικό βιβλίο, Ἱστορία και εξέλιξη (15ος-19ος αἰ.).

B. Ἡ εκπαίδευση μέσο ἀλληλεπίδρασης τῶν λαῶν της Βαλκανικής. Πνευματικές και πολιτισμικές σχέσεις Ἑλλήνων - Βουλγάρων.

\* Ἡ Μονή τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη της Ρίλας. Ἱστορία και πολιτισμικός ρόλος στά Βαλκάνια (10ο-19ος αἰ.).

Γ. Ἑλληνικά βιβλία και μεταφράσεις «θύραθεν παιδείας» στή Βιβλιοθήκη της Μονής Ρίλας. Παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά / σχολικά βιβλία.

II. Ὁ «Κατάλογος» τῶν «θύραθεν παιδείας» έλληνικῶν βιβλίων και μεταφράσεων της βιβλιοθήκης, ὅπου τά βιβλία παρουσιάζονται κατά ἔτος έκδοσης και μέσα σέ κάθε ἔτος τά λήμματα ταξινομοῦνται ἀλφαβητικά (σελ. 95-305).

III. Τά «Εύρητήρια» μέ: α) Θεματική κατάταξη, β) Κατάλογο Συγγραφέων, γ) Τυπογραφεία - Τυπογράφους - Ἐκδότες, και δ) Τόπο έκδοσης (σελ. 307-326), μεταξύ τῶν ὁποίων και τό Μελένικο.

IV. Τά «Ἐξώφυλλα τῶν βιβλίων» ἀπό τήν ηλεκτρονική καταγραφή τους (327-470).

Τό ἐξαίρετο αὐτό ἔργο ἀποτελεῖ πηγή πλήθους ἀξιόλογων πληροφοριῶν και πολύτιμη συνεισφορά στήν ιστορική έρευνα, ἐπιτυγχάνοντας μέ έντυπωσιακά ἀποτελέσματα τούς στόχους τοῦ IANE. Δίνει επίσης κατευθύνσεις για μελλοντικές προσεγγίσεις στά Ἱστορικά Ἀρχεῖα και Βιβλιοθήκες, για έρευνα και αξιοποίηση τῶν πηγῶν πού φυλάσσονται ἐκεῖ.

Τήν Ἑρευνητική Ὀμάδα, ὑπό τήν κ. Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, ἀπετέλεσαν: ὁ μεταδιδάκτορας έρευνητής Στράτος Βαχάρογλου, συνεργάτης και τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν», ὁ ὁποῖος μέ έπιστημονική εὐσυνειδησία και συνέπεια, ἔχοντας τήν έποπτεία τοῦ ὅλου ἔργου, ὄλο-



κλήρωσε μέ επιτυχία τόν επίπονο, χρονοβόρο καί ευαίσθητο έλεγχο όλων τών καταγραφών, καθώς καί τή σύνταξη τών ποικίλων εύρετηρίων. Ό έρευνητής στή Βουλγαρική Άκαδημία Έπιστημών τής Σόφιας δρ Στελιάν Στεριόνοφ, χάρη στή βοήθεια τοῦ όποίου, έκτός άλλων, διευκολύνθηκε ή συνεργασία μέ τή Μονή. Ό δρ Κυριάκος Παπουλίδης, πού συνέβαλε στή συμπλήρωση τής «Είσαγωγής» καί στήν αξιοποίηση σλαβικῆς βιβλιογραφίας καί ή δρ Λίλιαν Χοϊδά, πού ανέλαβε τίς μεταφράσεις γαλλικῶν κειμένων. Οί έπιστημονικοί συνεργάτες Δημήτρης Πολίτης καί Βασίλης Φούκας, πού βοήθησαν σέ όλες τίς φάσεις τοῦ έργου καί τέλος οί συνεργάτες Βαγγέλης Καραστέργιος καί Δημήτρης Στεριόνοφ, πού κατέγραψαν ήλεκτρονικά μέ συνέπεια καί συστηματικότητα τά λήμματα τοῦ καταλόγου καί τά έξώφυλλα τών βιβλίων.

Έπιλογικά έπισημαίνουμε ότι ή καλαισθητη έκδοση πραγματοποιήθηκε από τόν Έκδοτικό Οἶκο τών Άδελφῶν Κυριακίδη.

ΘΩΜΑΣ Π. ΠΙΕΝΝΑΣ

*Νικόλαος Κ. Μάρτης, Οί οὐσιώδεις ὅροι τοῦ Συμφώνου Σταθερότητας – Σύνδεσης FYROM – Ε.Ε. Άθήνα 2006.*

Άπό τήν Έταιρεία Μελέτης Έλληνικῆς Ίστορίας καί μέ τήν ευγενή χορηγία τοῦ κ. Νίκου Παπαποστόλου, έκυκλοφορήθη προσφάτως τό νέο βιβλίο τοῦ άκαταπόνητου έρευνητοῦ καί άνυποχώρητου προασπιστοῦ τῆς Έλληνικότητας τῆς Μακεδονίας κ. Νικολάου Κ. Μάρτη, τέως ύπουργοῦ, υπό τόν τίτλο «Οί οὐσιώδεις ὅροι τοῦ Συμφώνου Σταθερότητας-Σύνδεσης FYROM – Ε.Ε.», άφιερούμενο στήν μνήμη τοῦ Γερασίμου Άποστολάτου, άειμνήστου προέδρου τῆς Έταιρείας Μελέτης Έλληνικῆς Ίστορίας.

Πρόκειται γιά μία λίαν ένδιαφέρουσα καί άκρως καλαισθητη έκδοση 133 σελίδων, στήν όποία προτάσσεται ή έπιστολή πού άπέστειλε ό κ. Μάρτης στήν ύπουργό Έξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας κ. Οὔρσουλα Πλάσνικ, ως πρόεδρο τῆς Ε.Ε. καί ακολουθεῖ ή παράθεση τῆς λοιπῆς ὕλης τοῦ βιβλίου, ή όποία περιέχει τά άκόλουθα Κεφάλαια κατά σειράν:

- 1) Τό πολιτικό ίστορικό τῆς δημιουργίας τοῦ προβλήματος τών Σκοπίων,
- 2) Οί οὐσιώδεις ὅροι τοῦ Συμφώνου Σταθερότητας καί ένταξης FYROM-Ε.Ε.
- 3) Ίστορικά γεγονότα καί προσφορά τών Μακεδόνων στήν Ίστορία καί τόν Πολιτισμό.